

КАА-ХЕМЧИЛЕРНИН САЛЫШКЫНЫ

Юбилейлик бо чылда көдээ ажил-агый продукцияларын бугурун болгаш курунеге сазары көвүдери дээр Тыванын көдээ ажил-ишчилери аажок улут куженишкенини кылган. Оон иштинде Каа-Хемнин таражылары болгаш механизаторлары кайгамчык улут тилдегени чедип алган. Ол дугайында СЭКК райкомунун бирги секретари Н. П. Федоров «Шынын» корреспондентин-биле интервьюга доңчулап чугаалган.

— Бо чылын силернин район республикада бир дугурун курунеге тараа сазар планын барык үш натап күөстөн болгай, оуу канчап чедип алган чугаалап көрүрүм, Николай Павлович?

— Ол дөргө хамыктын мурунда көдээ ажил-ишчилерини чөгээлечи, шудуру ажил-ишчилерини түнелдир. Олар бистиң чегерикчилик чегини чөп ажыгылашкан, таргалыган агротехниказын ажаап салып, оон чакы-даа, чайгы-даа үеде ажаалдык экинчилер турган, Каа-Хемнин довуларынга чаагай дужутту өстүргөн. Баштайгы санагалар-биле алдыга, ажил-агыйлар нитизи-биле бир гектардан-на 18 центнерден азыш эвес дужутту алдылаан. «Коммунизмге өрук», «Ленинчи өрук» колхозтар бир гектардан-на 21 центнер дужутту алганнар. Бистер курунеге сазар оонаалдыкты сентябрь 29-та күөсеткен, рапорттар бис. Дужаада оон оонда-да урдуулашкан. Оон ангыла ажил-агыйлар мал чени тарааны болгаш келир тыл хергелер үреинин чегин салып кылдыруурун алган.

— Тараанын амышын ил түнелдери ажаап алышкына көрүнчүлдер көстүп келир болгай, ынчангаш эң чугула кампания — ажаап алышкын амылдары районга канчаар чоруттунган?

— Республиканын өске районнарнда мыкшап, ажаап алышкын бисте база-ла бо чылын агаар-бойдустун берге байланын үеде чоруттунган. ынчангаш бүгү ажилдары; кемдени болгаш бастырылганы комбинестик, бектик темпалык, организастык байлал-биле чорутуп келген. Партия организастык коммунист бүрүзү ССРЭнин 50 чылынга алдаржыган хулаагени күөсүдериаче, ховуларга күш-ажалдын бугуручулун бекдериаче ажил-ишчилерин күжүн мобилизастап шыдаан.

Дужут ажаалдыктын баштайгы хүнеринен-не ажилдын тергини эки шынары дөп, планын оонаалдыктын амыр күөсүдери дөп чарыш калбарган. Ажил-агый бүртүтпеге күөкү кампания үеде чоруда ажилдын планын, мурнакчыларын шапшап-макталарын хемчеглерин боттап-дырган. Ховуларын маалдарында амалдары, ажил-ишчилерин, комбайн-арыны беш-адыралын тыпсарын, күш-агыйларын тугун көдүрерин калба-биле практикалал келген. Мурнакчыларга алдыртыккан агитхуулауларын, «Чапчыктарын» хову тургаларында доктамап үндүрүп, оларын дужуугааны агитаторлар өскелерге чугаалап берип турар. Чарыштын тилекчилеринге материалды илти беринишкенин хемчеглерин бугуручуру-биле көргүзүп, оуу ажилдын тергини эки шынарын, бектик көргүзүп барылаалал тыпшып турган.

Ажил-агый бүртүтпеге дужут ажаалдыктын чорун турар байланын СЭКК райкомуну бичээлгеинге доктамап ал келген. Ол дугайында айтыргалары парти райкомуну бичээлгеинге хөй удаа чугаалашкан. Бо хүнерге чедир район 39 мушга га амыр чегин тараанын ажаап алган, күрүне шыгжамырынга 36500 тонна

тарааны урган. Оон иштинде «Коммунизмге өрук», «Ленинчи өрук» колхозтар (диргалары Д. Сирота, П. Филиппов, парт-организастык секретарлары В. Пирогов, О. Насыл-оол) гектар чөр бүрүздөн 21 центнер дужутту алган. Оларын баштайгы 4500 тонна тараан оонаалдыктын 6800 чедирген, өскези — 4800 тоннага сазар оонаалдыктын 6300 тонна чедирген. Маана «Бурунгаар» совхоз болгаш өске-даа ажил-агыйлар өки түнелдери база чедип алганнар.

Күрүнеги берген оонаалдыктын күөсүдериинге механизаторларын араанынга калбарган социалисттик чарыш улут-дужуу болган. Мыангы дужут ажаалдыктын темпизин бекдериинге коммунистерини хууза үедегер-чижээ чаагай салдыры чедирген.

— Оларнын дугайында тодаргай чугаалап көрүрүм, Николай Павлович?

— Дужут дөп демиселдин гвардейчилери, ховунун маалдарын бисте азыш эвес. Ол дугайы «Тилекте» колхозта Ленин орденин адылдеген, коммунист комбайнер Даваа Доржидан эгелээли. Ол бугунун комбайнында 500 тоннадан хөй тарааны чүдүрүп чоруткан. Ол мыкшап «Коммунизмге өрук» колхозтун комбайн-нелери Борис Долганов, Петр Ситников олар ажил нормалын бүзүп чартык, ий азы оон-даа хөй каттап күөсүдүн туралар.

«Октябрь 14 чылы» колхозтун тараажыларын база күш-ажалчы бектик көдүрүшкүн-биле ажилдан турар.

Комбайнерлер Николай Мельников, Василий Елисеев, Иван Филиппов оларнын кижэ бүрүзү 600—700 гектар чегин тарааны кестирген. Тарааны бастырылганы Григорий Валов, Шагды Маалыр-оол, Александр Зыков болгаш оон-даа өскелер шыгалар үнелгенер.

Эрткен-даа база бе-даа чылын ховурайды бистиң районуну ховуларынга тараа ажаалдыктын чаагай дузаны көргүскен кызылчыларга өөрүп четтиришкенин өскерин илерелди турар бис. Мыангы кайгамчык шудуру ажилдаан Кызылдын чөлөөчүлөрүн оонаал деп дөмдөгүлөр анаар. ынчангаш күрүнеги оонаалдыктын күөсүдери тарааны-биле бистиң районга ховурайды күш-ажалчы улут үеде киргенин өл.

— Николай Павлович, хову амылдарын моон соңгаарга байдалын дугайында чүну чугаалап болуру?

— Кол сорулга — көдээ ажил-агыйны күөкү ажилдарын кончут дүрген довулар, келир чылдын дужуун салырынга млаштыг белектерини, кыштагалашкынын хүр, чаагай чорудар дөп бүгү чүдүрерин кылыры болур. Ам бисте бүгү күшү өлчө угаалдырган. Күрүнеге тараа сазары ам-даа үрдуулашкан. Амыктардан, Хайырлыгдан, Чели-Паштан, Саргалдан болгаш өске-даа ховулардан оуу хүлөп алыр чөдөргө алдын тараа ам-даа көп турар. Төрөон чуртка Тыванын бергени 122 муш тонна тарааныга каа-хемчилер база-ла төлөтпүгү үдүн кирген. Ол болаа, Төрөон чуртка ССР Эвилелдин бүртүтүгүнаанын 50 чылын алдаржыктай бисте төлөтпүгү бөлүскен болур. Чедикчинге өскүргөвас, чаа бектиктерин чедип алыр, улам бурунгаарлаар, кол кичээлгеини шитилерлеткичээр соругалары угаалдыр деп партия өрөдлү турар. Бисте мындж айтыргалар хөй. Чончу амылдар-чүртүлганын байланын улам экинчилер, үлүстүрүнүн, тулутун болгаш күлбүтүрүнүн база үлчө өрөдлөгенин, эмнедеги тарааны-биле чаа-чаа бектиктерин чедип алыр соругалык бис.

КУШ-АЖЫЛЧЫ ЭЭЛЧЕГ

Юбилейлик чылда Тыванын тарааны кайгамчык чаагай болган. Элеп дужуту чидир чокка ажаап алыр дөп, «Сельхозтехникаларын», «АТБ-лерин», колхоз, совхозтарын, албай организастык чүг-чүг автомашиналары хову-шөлдөргө бо күзүн үгүлдөп болгаш ам-даа мында ажилдап турар.

Ажаап алышкын үеде, боттарын кызылчылар күш-ажалчы-биле чончу хүдүткелди чалаан алган мурнакчы чөлөөчүлөр кай хөй. Олар комбайнларга калаа тургуптайн, тарааны шапшапке дажып, ажил-агыйларын топ шапшапканын тараа хүлөп алыр пункттарга, Кызылдың топ сайгарыга бааламык дун-хүн дивизи тарааны өөртүп келген.

Дужут ажаалдыктын үеде илероз мурнакчыларын одурунга «Кок-Тей» совхозтун чөлөөчү Евгений Петрович Вьюнну база кирип болур. Ол ажаап алышкын үеде доктамап ажилдап, комбайндар шаңка, шандан Кызылдың сайгарыга бааламык тараа өөртүп келген. Оон машиналар чакыс-даа катан үрелин көрбөн. Бо дөргө, чөлөөчүлөр дужут ажаалдыктын өлк белектерин, машиналар хынамчалык мыкшап алганын бадаткан турар.

Евгений Петрович бо күзүн нитизи-биле 500 тонна тарааны өөртүп болгаш шапшап-макталдарын үргүлчү ал келген. ЧУРУКТА: чөлөөчү Е. Вьюн. С. ФЕОКТИСТОВТУН ФОТОСУ.

Чолаачыларнын УЛУУ

Республиканын колхозтарын болгаш совхозтарын дужут ажаап алышкынынга, күрүнеге тараа сазар талааны бектик социалисттик хулаагени күөсүдериин хө-рөгөге Тыванын автоагротехникаларын төлөтпүгү үдүн киргенер. Ажаап алышкынга киришкен чолаачыларнын аразында чарыкча бисте № 3 АТБ тилекчилерин одурунга кирип келген.

Ажаап алышкын баштайгы хүнеринде эгелээли бистиң чолаачыларымыс тараалап Таңдык «Тилекте», «Зелесе», «Мельерге» совхозтарына, Каа-Хемнин ажил-агыйларына улут дузаны чедиргенер. Комбайннардан шапшапке тараа өөртүрүп, оуу орта кургалык, арыглаш, тараа хүлөп алыр пункттарга чедиреринге коллектив-тиң барык 70 хире чолаачылар киришкен. Оларнын аразында социалисттик чарыштын организастык түнелени беш конуктап үндүрүп, тилекчилер шандан-макталдарын тыпшып келгенине ажаалдык эки организастыктың илти берини боттап алыр хөргө. Бистиң автоагротехникаларын илти бер-техниктиң ажил-агыйларын оларнын ажилдап турары колхозтарга болгаш совхозтарга барып чедип, чолаачыларын амылдар-чүртүлганы, ажил-агый-биле таныштып, техниктиң дузаны чедирин келген.

Чолаачыларын хувааладык эртенниң-не Кызылдың сайгарыга бааламык кылып, чедер-чөтөстөрүн эки, чедир кылар чүдүрерин орта дугурун ап келген бис.

Сентябрь айың баштайгы оон хонунда бистиң чолаачыларымыс өске автоагротехникалар-биле чарыкча бирги чегин алган, СЭКК обкомунун, Тыва АССР-нин Министрлер Човузынын болгаш обком-човуздун шандан Кызыл тугун болгаш ажил-агыйлар болгаш ажил-агыйлар болгаш өскелер-даа шапшапке ажилдаан.

Чоокку хүнерде октябрьнын баштайгы оон хонунун социалисттик чарыштын түнелени үндүргөн. Бо хонуктар-да бистиң № 3 автоагротехникаларын Кызылда автоагротехникаларын бир дугуар чегин алган. Бистиң чолаачыларымыс чамдык ажил-агыйларга дулааштылаан. № 3 АТБ-ниң чолаачылары бо хүнерге чедир 32 муш тонна тарааны болгаш салык маалын өөрткен. Олар күш-ажалчы бөлөк Октябр байыралына тураскалган турар. Ноябрь 3-те дужут ажаап алырныга киришкен республиканын автоагротехникаларын хураал болур. Тергин эки ажил-агыйлар кичилерине шапшап-макталды мычач тыпшыр бис.

Кызылдың № 3 автоагротехникаларын начальниги.

ССРЭ-НИН 50 ЧЫЛЫНГА УТКУШТУР

ДЕМНИГ АЖЫЛ-ИШЧИ ОДУРУГДА

Эвилелдешкен болгаш автономну, республикаларын күш-ажалчы чедикчилерин, оларнын доктамап сыйры харлааанын дугайында, коммунисттик тургузушкунга кады кирип турар салышкынын дугайында СЭТА-нын корреспонденттериниң дидандыгалары чүртүкчү бүгү бугурунундан көп турар.

РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯЗЫ: дуржумга болгаш найырал

Барыш Сибириниң каа экилдирчилери улут чедикчилерин чедип алган — олар конверторларын, төлөөчүлөр күчүзүн бугу-чартык каттап амырган. Ам үш-ле аргатат специализация саван турары-биле дөп агрегаттың экилдирер демин бир турар алганнар. Оон түнелени немерде бугуругенин кирип турган-да, ол завод дүр-хүн дүрүзүндө төлөөчүлөрдү көрдүнгөндөн 2650 тонна хөй амыр кылып үндүрүп турар. Ол дөргө чыл дүрүзүндө — бир миллион тонна демини паллаан амыр бээр аргалык дөп олар.

Аны-дума республикаларын каа металлургия Сибириниң чурттууларын боттарын за-водтарына апарган, наа экилдирчилерин мергенлини өөрткен. Чурттуу бугуругени Барыш Сибир за-водчу эң дөргө дөп мастер-лерин база чорудуу тургалар. Ам ол цехте 15 наа-палларын, төлөөчүлөрдү ажилдап турар. Оларын дур-жуугазында болгаш найырал-лында Барыш Сибириниң металлургияларын каа чарыкча чоруп тыпшылаан.

Амыр уде ол металлургия ССРЭ-нин тургустунганмында бээр 50 чылынга аадар бөлдүрүп күш-ажалчы өлчөгө ажилдан турар. Тилекчилер юбилейлик экилдирчилер кылырыга кирип, эң дөргө коллективтерин ССРЭ-нин 50 чылы атты алыр.

УЗБЕКИСТАН:

Верх-Исетсктин металлургия заводунун обер-мастери Н. Н. Дуюн «Шарк юдузу» («Чоон чүк сымды») колхозна чедер бөргө, оуу кү-зөчүг аалык кылдыр хүлөп алган. Николай Николаевич бугуручү бугуругенин каа экилдирчилериниң даасканын бугуар Ферганада ол колхозтун коллектив-биле социалисттик чарын дугайында көргөзө ат салган.

харылаанын түнели

Дугайын соудан билди алган. Курулаа Хасанович фронтуге чагаа бижээп, ачаа тилектеги тымыга даргаван турганарын күш-ажалчы маалдарын чорудуу дугайын чугаалап берген. Удалан чок-ла фронтуда харымы чагаа келген. Мында совет дайынчыларын эрес-маалдык чоруктарынын дугайы бижээп болган. Солдат биле каа экилдирчилерин найыралы мычар эгелээли.

В. ТАТАРИНОВ, ФЭРГАНА, Узбек ССР

Дайын соода Инураа Хасанович ичач районуну сугарылга системаларын эргеленге ажилдан турган бугуручү Фергана чурттуу өңү Рузметкаа бо-ла чедер бээр турган. Усманов бугуручү элчөчүлө Уралга чедип, хазы мычач өңүгө аад-дан барып тургулаан. Өнүктүр Базетоттуң ажилдан турары Верх-Исетск заводу биле Усмановтун төрөон чегинде «Чоон чүк сымды» колхозтун аразына чарыштын эгелээли дугайында санал үндүрүлгөн.

АЗЕРБАЙДЖАН: машина тудукчулары

Хемия машина тудушкунуң Петров аттыг заводу чыл хевирин нефть суургаларын массалык-биле кылып эгелээли. Ол мурундагы суургалардан азын кып тонна кылып, иччалла-лаа дык бижыг. Суургал дөргө-хөргөселерин чедирер база энтг эгелээли хевир-байдалын өскөтүп турган чедип алган. Нефть-машина тудушкуну-нун күрүнең эртем-ишчилер болгаш төлөөчүлөр ишти-тудушкуну ажилдап чыгарып ол чаа, суургалын төлөөчүлөр кылганнар.

Бакунун машина тудушкунуларын амы-дума эвилелдешкен республикаларын конструкторлар-биле кады ажилдан турган кылганы нефть нааар суургаларын бек дугуары ол болган. Мычарга Бакуга төлөөчүлөр

Амы-дума республикаларын чаагадык харлаааларын улам калбарган болгаш бижыгып турар.

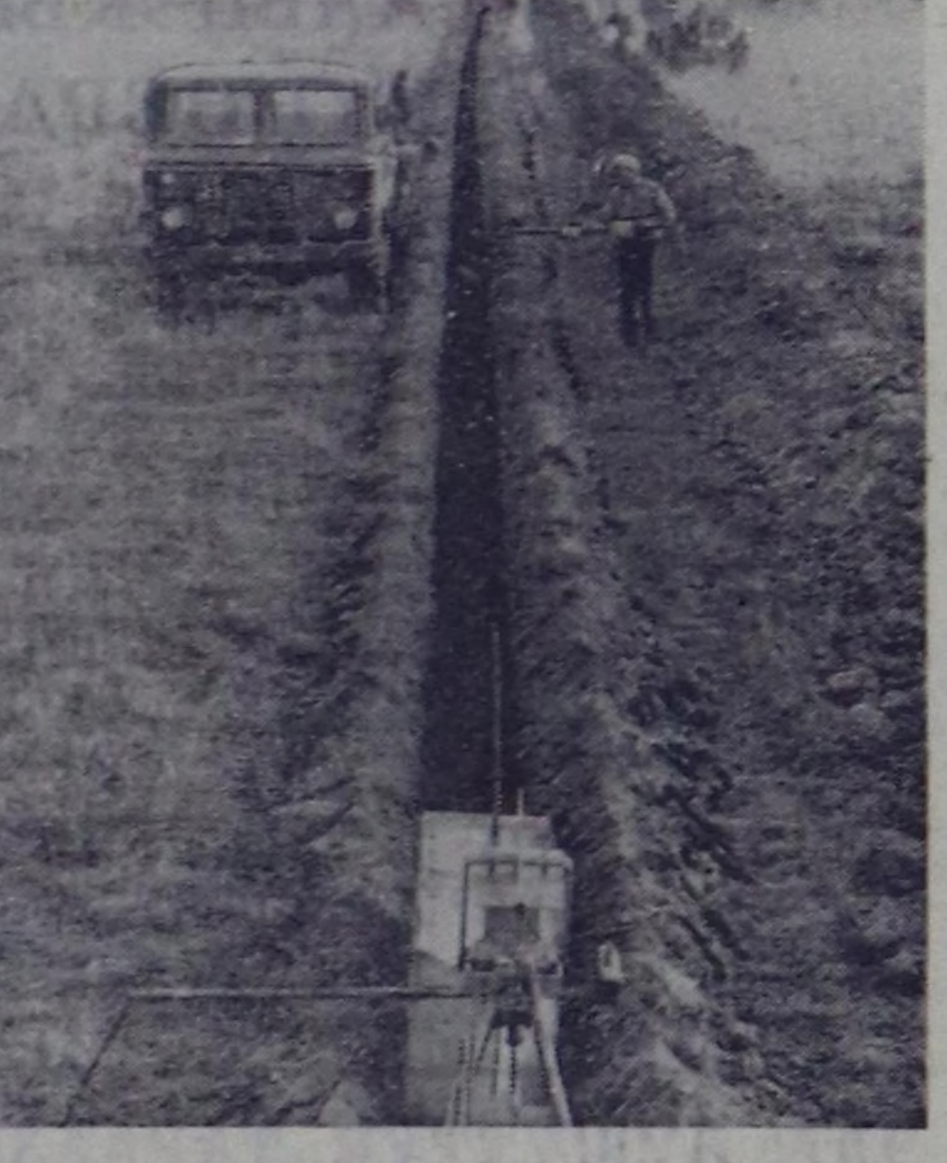
ЛИТВА: найыралдын оттары

Литвада В. И. Ленин аттыг ГРОС чыл эгеленди тура алды дугуар миллион кыло-ватт-шак электр энергиясын ажилдап үндүргөн. Станциянын коллективин оон айга овааган бугурулге даал-газы хуузазында эрте довулган. Эң соолу, сес дугуар агрегаттын планда көр-дүгөнүндө дөп эрте ажилдап кылгени айла илдиги болган.

1960 чылдын июльдуң эгеленди Вильюс биле Кау-насты дөп ортузунда Аппи-чач ажилын Бүгү-экилдирчилер ол шандык тудууга көмө-молчу пүтөө-биле чедер берген 16 наапаала оолдар, кыс-тар аммырала боттадын

рип тургусканнар. Соолу оон чылда Литвага элгитри эверганы ажилдап үндүрер чедип хөй каттап күлүлдү. Оон түнелени республикага индустриянын хемия мыкшап мыкшап хөй эргелээли алдыры тургар, машина тудушкуну, чини болгаш амы-чөм дөстүрүн улам шапшап хөжү-лөрг аргалык болган.

Ю. БУДРИС. ЭЛКЕТРЕНАВ, Литва ССР.

КИРОВ ОБЛАСТЬ. Лобань хемия шыназында күзүлүк чактыкчылар бон турар. Мында Немск болгаш Богородск райончугу беш ажил-агыйларын денкесеринде «Мел-новод туруг» трестин болгаш желиоративтиң гидро-чазыл-дымыр шитилелдериниң топ лабораториянын ажилдакчылары чегин кургалды, экинчилер ажилдарын кылып турар. 11 муш гектар хире маалаш-балары келер кургалдыр дөп ол хемиян үнүн 13 көвөргө чедер дөп дөргө апарар. Оон нити хемиян азын каш километр чедер.

ЧУРУКТА: чазылдыр бөдүмск салыр чөр. В. КОРОТКОВТУН ФОТОСУ. (СЭТА-нын фотохроникасы).

ТЕРЕН суугу Улут-Хемия

Хемиян кепкен. Экинчи Ооругу хойжу Сергей Шактар-оолдун күзөңгө эртенник хан келген бис. Өбүгү хөргөңгө экинчи Эрик Бүрүбеева шити инчан хай-лап ишөө тараар саап орган. Кадары бугу оо чынында тур. Олар бистер-биле медиклешти. Мын кады чоразы экин А. М. Кузмин дөргө. «Улут-Хемия» советтө малдын кол экинчи оо, алаа үр чыл ажилдап, ынчангаш оон малчыларын-лаа, малдын оларын-лаа эки билер болду. Мычарга А. Ч. биле Э. Б. Шактар-оолдар — үч ажил-агыйда мурнакчы болгаш дуржулгалар хойжу өг-бүлелерин быраан.

Александр Чамзырнович Шактар-оол хонунда шыгы-че көргөн, радиобривинин догай каагартка, Москвада чугаалап берди. Калба-дектел совет чуртун чедикчилерин чугаалап бөргө, Төрөон чурт дөп, хөй наапа-ладмы, амы-дуналдык совет чөр дөп чоругаарал хө-рөгө додуу. Азыл динтик тө-вүдө кайда-бир чөдө, кадыр-бөргө дагалар аразында, наа-палды иштеткен өрөк аадыла өвөс, а тургузуучу иш хай-мыкчан, чартаган чөдө бис дөп болза, өөрүшкү улам төдө билдирген, наапкаа кө-сүтүн турар.

Ол шылап-ла мыды. Бөгүңгү Эжикин хемиян кашпадыр арт-чынар аразында экинчилер оран эвес, машина-тех-ника дөпкө динчилелген, өөрүшкүчү үр-шоору куттула-ган, хойжууң дайымы, чыл-гычкынын хонейин догай сай-зыраптай булуң-дур.

Сергей Чамзырнович оо чегини түнелени чуртгалык, оон ага-өбөлгө Оорук-Дар-тын арт-ишти дөпкө хову олардынга, Оорутка, Төрө-он Дашка каш малын малдан,

КЕЖИКТИГ ЧОЛ

адчап өскөн адым арагтар. Сергей адым кочик-чөдүт чаа үеде торуттунган, ол чаа үе-шанын дугурулган оо бө-бөкчүлөрү-лаа эки билер. — Маалаа турган үрөк МЧАЭ-лер 1947 чылдын чак-каар кышкында чөлөөчү кыл-дык каттышкан чүбө. 120 амыр өргө турган. Колхозка

Совет көдээниң кижилери

мал кирип эгелей бөргө хөй маалды өргөдөр, хөжөкөн соок дөп, десиккен. 20 амыр өргө — адым арагтар арт-ка бис. Баштайгы үеде кү-рүнең чылы-биле саздып ал-ган тараа тарым 10 ады-ламын, ситен келер 4 маал-чалык турдуусу. Боттарымыс 13 адытты. 11 болг, 450 хире хөй-өңкүчү турдуусу. Бистер колхозтан отылаан чү-дүрүк билер адымлар кол-хоз» деп шооду-даа тургалар ийин — деп, ол ам сактын чугаалап оран.

Малчынык карактарында өөрүшкү-биле кылгача бер-ди: демин ишти баштайгы-ла чылдарын түнелени — чаа амылдарын оонуруну бектирил болган. Бир наапа-лохчу өргө-ле чүбө тарааны 400 кг амыр алган. Кол чүбө, олар хүртүнең кайгамчык улут дөптөкчел аш, хостуң, аас-бениктин колхозчулар болган. Ол чөрү чон ортузу-нга боттуг сургаал болуп, ситен, тараа өрттеди. Мал өдү-рүп, колхозка хөра чедирер кордан турган ийи-чангыс

оон-даа мыай уламчылал бол-тур. Ол боду совхозтун чор-гаарал болуп, оон ады ре-спубликанын мурнакчы мал-чыларын аразында кир-го. Хойжууң чедикчилериниң чынында чүдө?

— Мыда оола чүбө-даа чок. Кадарга малчынык ажаал-дык экинчилди, оон одыр-бөкчүлөр таарыштыр ажил-лаар кыла-дир мен — деп, хой-жу чугаалап өрөк. Хойжу кү-сүк, мыкшап олар Оорук-Дар арт-ишти дөпкө ховулар, күзүн дагаларын арга чартык соок, хат иээр чө-дөргө хоню кадар, а дү-нөөрөк, мыкшап олардын кыштын союа хүнеринге кур-лай амыр, немерде чөм-биле таарыштыр чөргөргө. Бон-тарова ажилдарын негелде-лерин сазын билер. Мычачан хонюну күш-денгези шыпран болур.

Чамы хөй оолдан доос-када, мырмыда чөккүлөөн оран үеде хөй дүңгө чидар-дык болаар дөп кыргыла-дык орайтаттын, хөй бугу-рунун дугу чөтчин хоню кел-тегин хайгаран көрүн тур-тайн, ол үеде кыргып ал-тар. Мычачан оон көрүзү-бектик төс чыл амыр хой-жуу-лаа хонюно бо чылын хөй бугурунун-не 2,7 кг дү-тү, төрүр чүс хойга овааш-тыр 100 хураганы алган.

Сергей Чамзырнович ху-раган кежи тонун кеткен, хө-рөк олардамы, экти бектик, хөргө дөпкө чоругаа базан чоругурун Оорук-Дарын олар-дынга бо-ла көрүн болур. Төрөон чуртуң бугуру эрил-дик хамаатымы болганына, өбөлгөсүрүн күзөп чораван чы-рыкмын күзөлдери ботта-гыныга, уругалары школада өөренип, интернатта чуртап, келер үеин кежи-чөдүт ка-маатылары болуп өдүн олу-румын оо сеткал-сагымы чоругааралын келер.

А. ДАРЖАА.

ТЫВА ХӨГЖҮМ ХЕРЕКСЕЛДЕРИ.

Тыва национал хөгжүм херекселдери сес алыг унут, олар сес алым ховарларга жети, бызаачы, чагага, чага, дошпууур, ламба, демир-томус, кутууу-томус. Оон аягыда, коңа, дамыра, шап, кыргыра дон нерген ил-мун дааныр хөгжүм херекселдери бала бар. Бо бугу хөгжүм херекселдери-биле тыва улус кайы малдан боор ойнап, элден келген дораа билин-дир.

Тыва хөгжүм херекселдери үнү озагай чарам, таалайчы, ылангы улусту мларым, хоомей, сыгыты хөгжүм-биле үнү турда аяна-жы-да боор болгай.

Улусту мларым «Уун-хо-жу», «Дембелдиги», «Ор-та-Сайыры» итгелен, бы-заачыла, чагагаан үнү турда, каңгы ийик, боал-даа көрүр даан, шыпа-ла ка-дыг кижи кытыртып, уя ки-жи уларан-даа олурар-да чу-бе болгай.

Бистин национал хөгжүм херекселдери-биле конуру эки ойнаар сурагыл кижилер өзеш аес чораан. 1936—1946 тыларда тыва национал

театрга артат атты Сотта Ка-ра-оол эки итгелден ойна-ры-биле чедип алган тава-ры-га бар.

Бызаачыча Оюн Лага кай-гамчык эки ойнаар чораан, чагага Дандар-оол Чыргал, О. Локжымаа олар онза ча-раш ойнаар турганын хооту-нар билер.

Бастуу амьдыралдан кал-дыг члек кирип болуру? Чоюн-Хемчигин «Чыраа-Ба-жы» сохота Кара-Сал Ак-оолдун итгелде канчаар ойна-ры радиолан-да динвал ма-галлап турар бис. Бистин улуг Тороон чуртувустун чуро Москва болган Совет Эм-делдин өске-даа улуг-улуг хоорайларын ол эргин каан-кап. Тыва АССР-ин алдар-чыг артын деп бедик атты ол чедип алган.

Бистин тыва хөгжүм херекселдери-биле чаала кылдыр, хөгжүм болгумнери органи-

заваар, аяа амык өскөнн өөредир амык республиканын чамлык райондарында бер-ле коруттумай турар. Оон ужурунда тыва хөгжүм херекселдери-биле чор-ге чоор-ту эвезек, оу ойнаар кижилер, ылангы амыктар ховар боон турары дүвүрчүг ай-тырып, Тыва хөгжүм херекселдери амык клубтарга, кудура бажыларынга ойна-лар артагы берге аларган.

Чүгө дөргө бистин клубтары-мына каш-кап чус кижилер кирер алгы-делем. Эрги итгел, бызаачы, чагагаан үнү ыракаа эки динвалбис. Бистин өбөрленис оларын чүгө ол итгелде каш-ла кижилер динваларына таарыш-тыр кылган.

Тыва хөгжүм херекселдери болзаарангайылар дөргө-ле хөгжүм херексели бүтү-зүн улуг-биле хемчеглерге болган бедик, чавыс үнөр-

лук кылдыр доктадып тургу-лары, оларын кылдарын но-мари, ноудейри болган амы-гы үнүн хөгжүм кылдарыче шилчидер болур. Оларын шырапн өжжикер, нашоал алын хөвөр арттар болган улун чараш эрттир, көрүштү болдурум чутула.

Оон аягыда итгелде, дошпу-дуурну беш-беш улуг, бичегин хемчеглерге кырып, мон-шак болдурур болза аян.

Шак итгел хевирин тыва хөгжүм херекселдери Бар-нын-Хемчин районда аяа өлөкөйгөй кылды, кидиг хөгжүм болгумнери тургу-зун турары өөрүчүг. Тыва хөг-жүм херекселдери чаала кыл-дып турар уран-шевер болган оу сайырдыр, оон болгум-нери, ансамбльдери тургу-зун дөргө итгелде амык-дан турар салым-чаанын, аяа бердинде кижилер тын-тып турары эки. Барын-Хем-

чигин «Барын-Хемчиге» ту-дур мастери Хомушну Кооп тыва хөгжүм херекселдери моок мурунда тыларда-ла элден эвезе кылдып келген. Ол 1972 чылдын чайгылына райкүсүмнүлү культура кил-динге 16 кижи ойнаар хөг-жүм херекселдери, тодагый-ларга: дөрт итгелде, дөрт бы-заачыны, дөрт чагагаан, дөрт чавыс эки шырапны, өжжик, чарам, көрүштү кыл-дыр чаала берген. Бо дөргө кижи кирип ойнаар хөгжүм оркестри-дир.

Тыва хөгжүм сайырап-гайырагына улуг улуг-зу-зун кырып турар уран-ше-вер, салым-чаанын анык ма-стер Хомушну Кооптуң чо-гадыкты амык-хөвөр моок сонгаар-да дөргө, аяа дуа-лары чутула. Тыва хөгжүм херекселдери кылаа-биле нестердери кижилердин ба-зоон ол болур дөргөне

идеел улуг.

Бай-Тайлаң «Тыва со-хола Хомушну Иамчыл тыва хөгжүм херекселдерины шырапн өжжикер ала хем-чегерин ди турар. Тываның кирүне филармонияны де-мир-томус-биле хавырып ту-рар уран-шевер кайы ол-за болгай.

Чоюн-Хемчигин Иймеде Тыва АССР-ин алдарыг ар-тын Максим Дакпай, Мон-гун-Тайлаң «Малчы» колхо-туң колхоочуу Донгак Бар-оол олар тыва хөгжүм херекселдери шырапн өжжик-дир дөргө кызымаккай амык-дан турарын айтып болур.

Тыва хөгжүм херекселдери шырапн амык үнүн нестердери чедир өжжик-тер талазы-биле республика-нын Культура министрствоу амык ордасын кырып кыл-дын келген. Итгелде-даа оон ок түнел козубейн ту-

рар. Оон чыдаачыла — бир талазында салган согуламы амыкка чедир дөргө кызы-мак болзаанымда болган амыкты барык-ла ара каан-нан деп саап болур. Ийн та-лазында оу чавыс, кымыл ойнап билер кижилер-биле амык чоруттумазында. Ун-те, материалды болган таар-ымчалыг байла, илангыч болуун-даа болза, хөгжүм мастери амыктын «огу-биле тыва хөгжүм херекселдери-нин бүгү талазы өжжик-тер турарын коз-ла ужу-ру миза деп боодаар мен.

Будум хуума ол айтыр-гы чедер согурап, бо тала-зы-биле тусан артык кы-жилер-биле сүмөккөй-даа келген мен. Чамдык мастер-дери сүмөккөй болза итгел, бызаачы, чагага, тамылар-ны улуг-биле хемчеглерге кырып, оларын доктаал тус-тус хемчеглерге тургу-а-

ры, бүгү хөгжүм херексел-дери кылдарын амык үнүн кылдарыче шилчидер чуту-ла боон турар. Оларын кадыг материалдан кылаа чогурун-да сүмөккөй турарлар.

Бистин тыва хөгжүм херекселдери-биле итгелде улуг-биле беш амык хемчеглерин, бедик чавыс беш үнү, бызаачыны улуг-биле үн хемчег-лерин, бедик, чавыс үн үнү, чавыс, чагагаан үн-үн хемчегте, бедик, чавыс үн-үн үнү таарыштыр. Барынды хөгжүм херекселдери, бедик кыл-дары-биле кылдары болу-вуса, бузуг амык үнүн бедик шырапны, 73 кижи ойнаар улуг хемчегин хөгжүм оркестри болур ийн.

Тыва хөгжүм херекселдери сайырапгайылар, бир ду-гарында хөгжүм мастери амык амыкты чутула. Илангыч республиканын итгелде-ринде тыва хөгжүм болгум-нери организастан, аяа анык өскөнн өөредип бол-дур арта бар.

Д. ШАКТАР.

Улугу тогадымга бажым-нын уран чүгү улудурукчу.

ГАЗТЫҢ АЖЫГЛАЛЫҢ ЭКИЖИДЕР

Бистин чуртта амьдырал тадырылганга амыклар газ херекселдери ооз-он-дангы болдурур талазы-биле айып чылды-ла эрттир турар. Бистин республикада өстөр бирден ноюур бирге чедир ол айып чарлаан. Бо үнүн дургузда Кызыл хоорайнын болган райондарын амыкка чогу газы айып топка амыкларын талазы-биле кинофильмдер көрүп, биселдерин радиолан болган телевидениеден дынап, солдувар арынарарынан ном-чун, плакаттардан таары-лар.

Червиз итгел газтар амык-лаш шаг-шааилан-на билин-дир турган. Бистин арага чедир үнүгү чүгү чылда Кыдага газ-ты одалга болган дугапар чырыларга амыклар турган. Мессопотамияда, Бирма болган өскө-даа Азия чурттары-нда оу одалга амыклар келген. Итгелде-даа газы тмш ап, амыкларын ара-дары челимче ток, чавыс чедип болуп келген. XIX чүгү чылдан элден газы амык-лаары эвез нестерде-да, оу коздуула-ла чырылганга чарыгдан турган. Газ амыкларын сайыралы көпкөк болган-биле 1913 чылга чедир Россияга газ бү-дүрүп турар 23 хире бичи заводтар салаттын турган.

Октябрьдин социалыг Улуг революциямы тилеэн соонда, илангы, Ада-чуртун Улуг дайымын соолуви бистин чуртувустун улуг амык-агынын газылар кал-барган. Амык үде газ амык-агынын бүдүрүлгөри бо-дуну сайыралдыга улуг ба-зымы кылган-да. Тоску беш чылдын төнүзүнде бистин чуртка газ тыварын хем-чеге 300—320 мллляр кү-бомето чедер. Чуртта оон кур-ламылары-да албек, акмы-залы-даа калбарган.

Газ улугурунун кол сору-газы болза, көзө чедери газ-биле тадырамын догу-дери. Газы амьдырал тады-рыларынга амыкларын итгелде, көзө амык-агы амыкларынга: тараа урели-нин, ситенин, ховенин, пога аймаан кургаларына төгө-лөп турар.

Чайын күзүн чаашкыныг үедеде агар нидер газ херекселдери-биле тараа куду-раларын кургалып болур. Газ-тын дуулам-биле ивек, ховая кайлааларын, төлшөлдерин, гаражтарын нидер. Газ болза оларынга таарымчалыг бол-ган өгөзө чине кывар чүгү. Ол боудуну калбак амык-ла-биле сурагыл-даа болза, одалга үеинде чамлык чеп-нестерин. Ол — дый тытар шырапны. Ол үеинде чавы-шыктын болдурулар ивиз-

дыг колуксаа тыпты берип болур. Дору эвез кылаан үе-инде хоралыг хей илангы үнөр. Газы амыклар турар үде оуу шып амыкларын сагымы чутула. Оон кымыр чөрилин тулазы илангыч дугапар, өжүрде кымыр турган газтын артын тө-дүр кымыры чутула. Газ де-ригезин тургускан өрөөдн агарларын, кравны бы-жыктыр дугапарын уттуу бол-бас.

Одалганың бо хевирин ба-гы депнеде амыклар турар улугу бүдүрүлгөри Кы-зыл хоорайда база бар. Оон бирөөннегө септеге-туду уластогу хамаарык. Илаа амыклар турар амыклар кравнын чедир дугапары турарын анык, бүдүрүл-гөде өтпөт белеткөн плита-ларын боттары чамы, өскөр өтпөт, сайгарып кааннар. Газ херекселин шак итчаар көрө турганга амыклар чө-рү айымдыг таарылганга чедирин болур. Газы амык-дан турар улуг плиталарын кайы тамаан чөккө көжүрүп болбас. Ону тусары чепе-херекселин сусарлар кы-лып, газ ламчыр хоодай-ларын кайы хире дыйык ө-дөрдөрү жүрүтүлүр.

Кызылдын чурткамын эи Плахотниковту ап көрөтүлүр. Ол газ плитаны бажылап верандаже, верандадан ба-

жык каш-даа дайылап келген. Оон түнөндө газ чамыгач, өрт үнөт болгай. Кызылдын Рихард Зорге куду-чуулууда эи Симоню, Мая-вский куду-чуулууда эи Гнедичев, Назарев олар амыклар турар бүдүрүлгө-ривин айып-биле газ болу-нарын ал алган, хыпатты-маан плиталарга улаштырган кымыр турган. Бо эштер ол чоруун моон сонгаар улам-чылаар болза, оларын амык-дан турар бүдүрүлгө-даа, боттары-даа газ амыклар ар-гезин каалдыр алаар. «Амык-дан турар газдар плитала-рын амык кабардыр» деп ча-гыл турар болгай бис. Ол ча-гылы болайын, Кызылдын Красноярский куду-чуулууда 168 дугаар бажынын чурткамын газын амык кааннан чорууна болган. Штепнино куду-чуулууда 56 дугаар бажынын № 2 квар-тирамында ол Штепнико эи-рик газ болууну плиталар алдыртып, ламчаар үлдүрүп салды каан. Эи Штепнико ол туралыг чыраашкыныгын тургу-зуп үнү ай дургузула газ амыклар эргезин казыпкан. Хүндүгү кымычлар, газы амыкларын нестердери нын болган чон сагыр бол-дувуса, бажыныра ооз-он-дангыг астышкыныгар, өрт-тер кажан-даа болбас ужу-р-дуг.

В. ГАРМАШОВА,
«Тыва газ» эргелеянын техниктег кабинетин эргелекчи.

ӨССҮН, ДОРУКСУН

Танды районда саапчылар-нын болган кадарынын сууру Халды-Аксинга кан-ды-даа байырлардан болу-ла турган. Итгелде-даа чок-та чаа болуп өрткөн байыр болган дыка солун болган.

Суурун кууунун иштин-де есна баарында улуг до-аунда «Кижик турттугени» деп өстөр улуг-улуг үжү-ктер-биле бажыттыган. Чаа турттугени чам кижиниң турттугенин дугайын херечиледи ала-нешиге ты-сырынга тураскааткан кезе-тегезин. Суурун делем ку-зунда кижик бажы ишарт-уугулар-даа, уругулар-даа, кыргынар-даа бар.

Суураа чурттан, амыклар турар механизатор Оюн Дор-жу биле сааныч Оюн Саар-тай, кадары Анай-оол Кы-зыл-оол биле сааныч Елена Анай-оол оларын өг-бу-ру-ттыган.

Доржуларын уруунун ады Антоинна болган — деп, чымылганга дынапкан. Доржула станциянын ди-ректоруун эртем-талазы-биле оралакчы Владимир Дам-ба-

евич Назым-оол Дуржен көзө Советтин далаганын бузгар ол дугайында акт бижилгезин кылган.

Анай-оолдарын уруунун ады Айлана болган.

Чам уругуларын болган ада-енин хүндүлөп, хлеб-дус-тугулап алган. Антоинна биле Айлаанын азынган-га авалары укаан. Ол үнү бо чуртка тырттырган.

Азынган ада-енин журнундан дагырамы Антоинна азынганга адаам, Халды-Акс суурун куу-зун эргелекчи Оюн Шавы

чулаалаан. Оон уткамын до-пу-чуларга мындыг «Бистер, азынган ада-енер, бичи Антоинна биле Айлаанын мурунуга оларын бугу чурт-талганын дургузда ка-рартап, дуулап, оларын коммунист кижизилдигени-ге дөрт кирип, келер үнүн төлөтпн тамаатылары кыл-дыр доржуларын дагыра-лап тур бис!»

— Ботун бисте канчаар-даа аажок улуг байырлар болуп турар-дыр, эштер — деп, форма эргелекчи эи Мошбей-оол чуталаан. — Бистин бичи коллективниге ийн «саачы» кыс немоокен-дир. Бистин чуртувуса чаштыг турттугени — чүгө ада-вез-инге эвез, бугу улуга өөр-үштүк-дүр. Көрүрү-дэн: Ма-наа кижирин-биле бистин Дуржен көзө Советиз дары-мы Галина Ивановна Иван-ова, партия райкомуну секрет-тары Тасяя Савичева Тел-люш, районун херекшөр чөвүленин даргаам Карам-Ошпоина Еваз болган өскө-даа амыклар көзө-дир!»

Суура комсомол эи ор-ганизаанынын, хей уругу-ларын нестерин болган өскө-даа иштерин мурундан алган каш кижик эс ап, чүгө чуталаан. Оон соонда чиде уругуларын, өреникчилерин болган амыкларын каттыккан конферин чыл-ганнар улуг согурул-биле көргөн.

О. КОДУР-ООЛ

Чаа чачылдар

Кызылдын Политикти ты-варымын бажыныга рес-публиканын партияликтер амык эргелекчилерин үш хомч семинар болуп өрткөн.

Семинардын амыкчылары «Коммунисттер, комсомол-дарын партияликтер өскөдөргө болган партияликтер амык согуларын дугайында» партия обкомуну Политикти тыварымын бажыныг эргелекчи А. А. Салыктың элестелип дынапкан.

Ол итгел партияликтер амык эргелекчилерин хоорайнык бажыныктер амык ССР-ниң тургузуганын 50 чыл бол-дур оюнга үктүштү кандыг амыкларын чоруун турары болган өскө-даа амык-тер-дери-биле таанып, доржу-газын солуканнар.

В. АНАНЬИН.

АЖЫКТЫГ СЕМИНАР

Кызылдын Политикти ты-варымын бажыныга рес-публиканын партияликтер амык эргелекчилерин үш хомч семинар болуп өрткөн.

Семинардын амыкчылары «Коммунисттер, комсомол-дарын партияликтер өскөдөргө болган партияликтер амык согуларын дугайында» партия обкомуну Политикти тыварымын бажыныг эргелекчи А. А. Салыктың элестелип дынапкан.

Ол итгел партияликтер амык эргелекчилерин хоорайнык бажыныктер амык ССР-ниң тургузуганын 50 чыл бол-дур оюнга үктүштү кандыг амыкларын чоруун турары болган өскө-даа амык-тер-дери-биле таанып, доржу-газын солуканнар.

В. АНАНЬИН.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЕБРЬ 21-ДЕ
МОСКВАДАН
12.00 — Дамчылгалар про-граммасы. 12.05 — Медөөр
12.10 — Өнүгү телекөргүзү.
Мультифильмдер программасы
«Маугли», 5-ки серия. «Кижик-дерке эл көргөзү». 12.40 —
«Калдыктыла», 13.10 — Өнүгү телекөргүзү.
«Музыкалыг ужурамыталар», 13.50 —
РСФСР-ниң автооруктар ту-дуну болган оу амыклар амык министр А. А. Нико-лаев телекөргүзүрүн айты-рыларынга харылаан тур-
14.20 — «Сатурн» орку
Уран-чөчөк филь. 1-ги серия.
15.40 — В. А. Моцарт. «Орест-риг фортепьяно роудо»
15.50 — 16.00 — Чапар. 16.00 —
«Бузулбаг эиле», Литва ССР. 18.00 — «Уес. Информа-ция программа. 18.30 —
«Орукта». Уран-чөчөк теле-фильм. 19.00 — Өнүгү телекөргүзү.
Футбол талазы-биле ССР-ниң чемпионолу. ЦСКА — «Динамо». (Тбилис)

КЫЗЫЛДАН
20.45 — Уругулар кинолар
21.15 — «Чекши». Дамчылгалар
21.45 — «Бистин планете-мыс». Дамчылгалар
МОСКВАДАН
22.15 — «Тамара Ситникова мырал тур». Коштер. 23.00 —
«Уес. Информация програм-ма. 23.30—00.45 — «Канат кыр-лаар кижилер». Уран-чөчөк филь.

1973 чылдын солуннарынга болгаш журналдарынга чагыдыга чоруп тур.

„ШЫН“ солунну чагыдып алырынче далажынар!

ЧАГЫДЫЛГАНЫҢ ӨРТЭЭ:

чылда — 6 рубль,
алды айда — 3 рубль.

ЧУРТТАКЧЫЛАРЫНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Хүндүгү хамаатылар! Кижилер газ дерилгелерин амык-лаарынын дурмунын шын сагыр болза, бажыларга кал-ды-даа ооз-он-дангыг болбас ужурагү. Газ плиталарын кымырларын болган өжүрү, дугапарыч нестердери шын күсүтпейн барган тавагында чаштыкшылар, өрт-тер үнү, бичи копка дугагаан плиталар амык хей үнү, хованымыктын боу берип болур. Илангыч дараазыла дурмунын шык көсүдери унапай!

Бажында газ дерилгелерин бичи уругуларын амыклар, дугапар тавагылазын болдурулар.

Газы кымыр мурунунда плитаның кравнын дугапары бе дээрин кынар. Оттуг илангы толга кымыр тууду ал-байн турган, кравны амыктын болбас.

Газы кымыр мурунунда, амы кымыска соокки, иш үнөр хооайын тырттарынын бажылап кынар. Бир өвөс тыр-тарыныг ивезе чок болза, балон кравны амыктын болбас. Бажында чоруурунда кымыр каан кымырны жик дугапар.

Газ дерилгени ары-шевер байдалга тургузунар. Плита-нын кырыга ады-чөм токуту, хире-неде газ туузынын кымыр багы болур. Газы кымыр, амыклар турар үеде газ тургускан өрөөдн агаралдыр, ол өрөөдө агар кил-лер вентиляцияны тургузуу алмы чутула.

«Тыва газ» эргелеянын техниктег кабинети.

Садып алыкчыларнын кичээнгейинге

Кызыл-садыгын № 40 магазини (Кочетов куду-чуулууда), № 20 (Ленин куду-чуулу), № 26 (базар девекээринде) ма-газиннери ногааларын болган фруктуларын садып турар.

Садып амыкчыларын магазинерге чыгып саугаар ка-пустаны, согунамы, абыктарын, картофельди бажыларын-га чедирин турар.

Хүндүгү садып амыкчылар! Бистин магазиннеривестия ачы дуузын амыклар.

Кызыл-садыг колхоо рынгууну девекээринде павильонга 1 болган II категориянын эштин, субпродуктуларын калбак асортиментинде-биле садып турар.

Павильонун амыклар шактары 10 шактан кезжөкчүн 6 шакка чедир.

Чапарлар үеи I шактан 2 шакка чедир.

Дыштаныр хүнү понделдик.

№ 40 хлеб магазини (Кочетов куду-чуулууда) октябрь 23-түн эгелеп № 53 магазинге («Ленин мур» магазининде бажыны) көжөр.

Магазин 8 шактан кезжөкчүн 20 шакка чедир амыклар.

Чапарлар үеи 15-тен 16 шак чедир. Дыштаныр хүн чок амыклар.

КЫЗЫЛ-САДЫГЫН ДИРЕКЦИЯНЫ.

ЧАРЛАЛ
Бажылар биле беддер ивиститутта улуг бухгалтер хо-релетинин турар.
Ивиституттун адреси: Кызыл хоорай, Азавяда куду-чу-лууда № 1 бажы. Телефон № 51-02.
Дирекция.

Билип ал!
ГАЗ КРАНЫН АЖЫГЛААНЫҢ МУРУНДА КЫПСЫП КААН ОТТУГ БЫШТЫ ГАЗ КЫПСЫР ЧЕРГЕ ТУТ

ГАЗ УНУП, ЧЫТТАЛЫР БОЛЗА КРАНЫН ХАГГАШ
04 ТЕЛЕ ФОНЧЕ ДЫҢНАТ

ГАЗТЫҢ КРАНАРЫН ШУПТУЗУН ХААП ТУРУҢАР
ГАЗ ПЛИТАНЫ АЖЫГЛААНЫҢ СООНДА КРАНАРЫН ХАГГАШ ХАЙГААРАҢАР

УТПАНАР!
Кыпсып каан газ одалгазын ХАЙГААРАЛ ЧОК АРТТЫРБАҢАР

КВАРТИРА ИШТИНГЕ ГАЗ ЧЫТАЛЫ БЕРЗЕ.
ГАЗ КРАНАРЫН ДОП-ДОРААН ДУГЛААШ ӨРЭЛ ИШТИН САЛГЫНАДЫҢАР
Кандыг-даа от кымыспанар. 04 ДУГААРЫГ ТЕЛЕФОН-БИЛЕ УРЕЛИШКИН ЭДЕР БРИГАДАНЫ КЕАДИРИҢЕР.

Бичи уруглар ГАЗ Кымыспас ЧООР!

Билип ал!
УРЕЛИК ГАЗ КОЛОНКАЛЫГ ВАННАНЫ АЖЫГАП БОЛБАС КОЛОНКАНЫ КЫПСЫР МУРУНДА БОЛГАН КОЛОНКАНЫ КЫМЫСКАН СООНДА 1-3 мин. ЭРТКЕНДЕ КЫПСЫП КААН ОТТУГ БЫШТЫ ХАЛЫП-КА АПОРЫП ТУТКАШ, УНАР ТЫРТТЫП ТУРАП БЕ ДЭЗЭЭН ХЫНАҢАР ЧУГАЕ ЫШ УМЕР УГ БОЛГАШ САЛГЫНАДЫР ЯМСА АЖЫГАП ТУРАП БОЛЗА АМ ГАЗ КОЛОНКАНЫ АЖЫГАҢАР. ОАР САЛГЫН ТЫРТАС БОЛГАШ ВАННАДЫ ӨРЭЛДИН ЭЖИ НИҢ АДАЯНДА АЖЫК ЧЕР ДУГАЛАГЫ БОЛЗА ГАЗ КОЛОНКАНЫ АЖЫГАП БОЛБАС.